

NEKAJ UTRINKOV IZ NADIŠKIH DOLIN...

Landarska jama

Staragora

Topolove/Topolò

Matajur

TURISTIČNE INFORMACIJE:

Pro loco Nediške doline / Valli del Natisone

Špeter, via Arengo della Slavia, 1

www.nediskedoline.it - e-mail: info@nediskedoline.it

za kočo **Planinske družine Benečije Dom na Matajurje**
tel. 0039.0432.727631

razstave, ki predstavlja najpomembnejši del sekcije zgodnjega srednjega veka. Dela za povečanje te sekcije še vedno potekajo.

V pritličju so kamniti spomeniki, razdeljeni v različne sekcije: rimska, paleobizantinska, zgodnesrednjeveška in romanska.

V stopnišču, ki vodi v zgornje nadstropje je na ogledu zbirka Cemazai, ki obsega grške in latinske nagrobne napise iz Dalmacije. Med njimi je zelo pomemben relief v obliki vrat. Južna stran pritličja zajema tri prostore. V dveh prostorih najdemo ostanke ciborijev, manjših kolon, omar za rokopise, kapitljev, steberec, okvirov od VI do IX stoletja. V zadnjem prostoru so na ogled reliefi iz obdobja romanike (XII-XIII stol.), ki upodabljajo srednjeveško živino, poleg tega so tu tudi stebri iz istega obdobja.

Na notranjem dvorišču palače so na ogledu judovške nagrobne plošče s pokopališča z imenom "Stretta della giudaica" in pa tudi grbi iz različnih obdobj. V najpomembnejšem nadstropju palače je langobardska razstava, ki zavzema kar sedem prostorov. Material je razvrščen kronološko, prikazuje pa uvožene manufakture prve naselitve Langobardov v mestu "Forum Julii". Našli naj bi jih v antičnih grobiščih S. Giovanni in Cella (VI-VII stol.). Zelo sugestivni je prostor, ki hrani romanski sarkofag in opremo vojvode Gisulfa, najden leta 1874 na trgu Piazza Diacono (v drugi polovici VII stol.). V zadnjem prostoru si lahko ogledamo zadnji izraz langobardske umetnosti, ki je že prodril v karolinski svet (Mir vojvode Orsa, dve srebrni skrinjici z relikvijami, last zaklada stolnice, križ Invillina). Da bi obiskovalcem razstavo še bolj približali, so uvedli novo didaktično predstavitev s pomočjo napisov na steklih, ki razlagajo na zelo preprost način langobardske navade in noše ter rabo razstavljenih predmetov.

Čedadski evangeliar je latinski zapis treh evangelijev iz 5. ali 6. stoletja, ki ga od 1409 hranijo v Narodnem arheološkem muzeju v Čedadu. Vanj so v 9. in 10. stoletju, ko je bil verjetno v nekem samostanu na slovenskem ozemlju, vpisovali germanska in slovanska, večinoma slovenska osebna imena (Boleslav, Bratina, Dobromisl,

čedajškemu vojvodi in langobardskemu kralju Ratchisu, ki je umrl kot benediktinski menih. Skulpture na prednji steni upodabljajo Kristusovo zmago, stranske fasade pa upodabljajo prihod sv. Treh Kraljev in njihovo češčenje Deteta Jezusa. Lahko trdimo,

da predstavlja oltar eno najpomembnejših umetnin zgodnjega srednjega veka.

Na zgornjem robu oltarja je napis v latinščini, z izjemo zadnjih dvanajstih črk, pisanih brez presledka ali piktografije. Sem prištevajo še sedem črk imena, ki naj bi skupaj tvorila neki stavek. Po najnovejših domnevah je ta del napisa slovenski in se v sodobni slovenščini glasi: RATCHIS JE ŠEL BOGU SLUŽIT. Če to drži, gre za najstarejši zapis slovenščine, starejši od Brižinskih spomenikov!

Nacionalni arheološki muzej

Nacionalni arheološki muzej je 1817 leta ustanovil grof Michele della Torre Valsassina. Takrat je imel sedež v palači plemičev de Nordis. 2. junija 1990 je bil muzej premeščen v Palačo beneških Proveditorjev, ki "zapira" Trg stolnice z vzhodne strani. Napis upravitelja Sebastiana Querinija na fasadi palače pravi, da naj bi načrt zanjo izdelal Andrea Palladio; zgradili naj bi jo med leti 1581 in 1596. Muzej so otvorili ob priložnosti pomembne langobardske

ČEDAD

ČEDAD (Cividale del Friuli) je mesto v predelu, kjer se dolina Nadiže odpre v Furlansko ravnino, 16 kilometrov od Vidma. Čedadu je leta 53 pr. Kr. postavil temelje Julij Cezar. Mesto se je takrat imenovalo Forum Julii; od tod izhaja seveda ime Furlanija.

Čedad je pomembno zgodovinsko mesto, ki je bilo skozi stoletja zaradi svojega geografskega položaja stičišče različnih kultur. Med VI. in X. stoletjem je bil Čedad (z imenom Civitas) pomembno mesto za Furlanijo v samem osrčju Langobardske vojvodine.

Na tem območju se je razvila kultura, ki jo lahko imenujemo langobardska, saj so jo zasnovali langobardski vladarji in vojvode v zadnjih desetletjih langobardskega kraljestva (iz tega obdobja so izdelki iz zlata, nastali pod vplivom severovzhodnih evropskih narodov). Obstaja tudi bogata serija kiparskih izdelkov, ki priča o prepletanju različnih umetniskih stilov v 7. stoletju. Od priključitve k Frankovskemu kraljestvu (leta 776) in skozi cel srednji vek je Čedad odigral pomembno vlogo, ker je bilo mesto dožev in oglejskih patriarhov. Tu so se zbirali vladarji, principi, umetniki in poeti. Leta 1353 je Karel IV. celo izdal dovoljenje za ustanovitev univerze.

Mesto Čedad stoji na stičišču ravnine, predalpskega sveta in vzhodnega furlanskega gričevja, zato je njegovo naravno okolje zelo privlačno. Poleg tega se nahajajo v bližini mesta kraji zgodovinskega in artističnega pomena, znani po pridelovanju vina in po gastronomiji, ki je sad različnih tradicij in kultur.

Čeprav so prebivalci v glavnem Furlani in Italijani, je **Čedad** danes **osrednjo središče Slovencev Videmske pokrajine** s sedeži pomembnejših političnih in kulturnih organizacij (Kulturno društvo Ivan Trinko, Zveza slovenskih izseljencev-Slovenci po svetu, tednik Novi Matajur, petnajstdevnik Dom, Beneško gledališče, ter pokrajinski sedeži: Zveze slovenskih kulturnih društev-ZSKD, Slovenske kulturno gospodarske zveze-SKGZ, Sveta slovenskih organizacij-SSO, Slovenskega gospodarskega združenja-SDGZ, Kmečke zveze, Slovenskega raziskovalnega inštituta-SLORI.

Umetnostni spomeniki

Mesto Čedad ima miren in aristokratski značaj, različni stili se harmonično prepletajo. Rimska struktura mesta ima obliko sandala, kar je najbolj vidno na Trgu stolnice (Piazza del Duomo).

Stolnico so začeli graditi, na začetku druge polovice 15. stoletja, na mestu kjer je nekoč stala zgodnjerednjeveška zgradba, ki so jo večkrat obnavljali.

Poleg stolnice so v letih 1946/47 uredili **Krščanski muzej**.

Na Trgu stolnice vidimo tudi **Palačo beneških proveditorjev** kjer se nahaja **Nacionalni arheološki muzej**. Muzej nas popelje skozi vsa zgodovinska obdobja Čedada, skozi mnogo zgodovinskih obdobjih regije, prikazuje pa tudi nekatere ključne faze evropske umetnosti.

Langobardsko svetišče priča o rafinirani čedajski umetnosti okrog leta 760. Občudovanja vredna je njegova starinska arhitektonika v svoji proporcionalnosti.

V bližini svetišča se nahajajo še drugi omembe vredni spomeniki:

Kalistov vodnjak, **Hudičev most** in **Keltski ipogej**.

Stolnica

Današnjo zgradbo so začeli graditi v 15. stoletju v gotsko beneškem stilu. Pred njo je na tem mestu stala zgradba zgrajena pred 8. stoletjem. V 16. stoletju jo je dogradil arhitekt Pietro Lombardo. V 18. stoletju sta Giorgio Massari in Macaruzzi vodila obnovitvena dela. V bogati notranjosti je v desni ladji Marijin oltar po Massarijevem načrtu. Na steni leve ladje je lesen križ iz 13. stoletja. Posebno pozornost vzbujata srebrna lopata Pellegrina II., patriarha od 1195 do 1204 leta. Na notranji fasadi stolnice je viteški spomenik iz pozlačenega lesa posvečen Marku Antoniju iz Manzana, padlega v vojni pri Gradišču (1617). Na desni strani vhoda je sarkofag patriarha Nikolaja Donata (iz konca 15. stol.) nad katerim stoji Mati Božja Antonija iz Carone. V stolnici se vsako leto na dan sv. Treh kraljev odvijajo svečanosti Maše velikega meča (Messa dello Spadone).

Krščanski muzej

V krščanskem muzeju, ki pripada stolnici, so zbrana nekatera najpomembnejša dela langobardskega kiparstva. **Kalistova osmerokotna krstilnica** z zelo lepimi vklesanimi dekoracijami nosi na vrhu napis, ki slavi patriarha Kalista (730-756). Na kamnitni ograji je plošča, kjer je, med štirimi evangelisti, ime Kalistovega naslednika, patriarha Sigualda. Stebrički in kapiteli so iz V. stoletja. **Ratchisov oltar** je posvečen